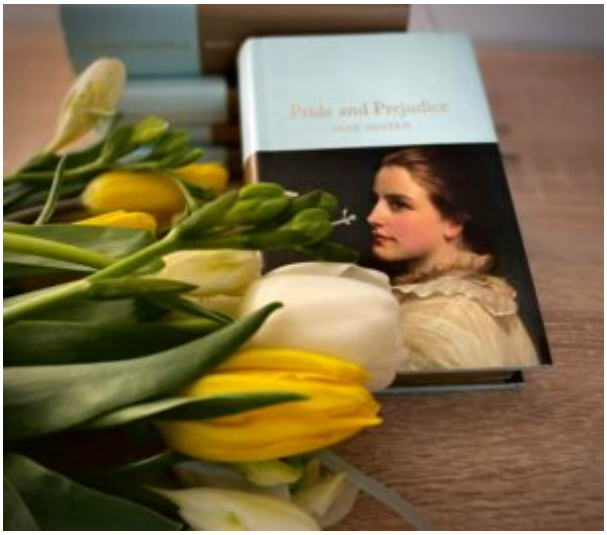
PETER J. LEITHART: UMOR ȘI MORALITATE ÎN OPERA LUI JANE AUSTEN

Autor: Ioana-Macrina Cotos-Jinga | 14 aprilie 2022

Un articol de Peter J. Leithart pentru First Things

Articol original: Jane Austen's Comic Moralism

Într-un eseu despre Jane Austen, scris în 1954, C.S. Lewis atrage atenția asupra „gândirii dure – sau cel puțin ferme – a lui Jane Austen." Acesta notează: „În opera sa, Jane Austen folosește adesea cuvintele mărețe și abstracte ale moraliștilor britanici. Spre exemplu, utilizează termeni precum „de bun simț", „curaj", „satisfacție", „tărie morală", „lipsit de decență", „fără delicatețe", „vanitate", „prostie", „ignoranță", „rațiune". Pentru Austen, „totul este clar, definibil... Contrar lumii ficțiunii moderne, lumea lui Jane Austen este puternică, dar nu crudă".

Fermitatea morală nu o face pe Austen dificilă sau pedantă. Ea nu este Mary Bennet, deci nu este o fântână de aforisme fără aplicabilitate. Din contră, Austen face parte din cei mai amuzanți și amuzați romancieri din literatura engleză, fiind capabilă să creeze scene splendide. Spre exemplu, momentul din *Rațiune și simțire*, când Elinor și Marianne Dashwood se întâlnesc pentru prima data cu Robert Ferrars la un magazin de bijuterii:

„Acesta dorea să își cumpere o cutiuță pentru scobitori. Timp de un sfert de oră, cât a examinat și a dezbătut asupra fiecărui model, până când forma și ornamentele cutiuței au fost alese, acesta nu a dat deloc atenție celor două doamne care îl însoțeau; experiență care avea să o facă pe Elinor să își amintească de Robert Ferrars și să i se imprime în memorie chipul acestuia, ca reprezentare a insignifianței puternice, naturale, veritabile, chiar dacă îmbrăcată în haine la modă... Cel puțin problema era rezolvată.

Fildeșul, aurul și perlele, toate au fost alese, iar domnul, după ce a trăit ultima zi din existența sa fără o cutie de scobitori, își pune mănușile cu grijă și îi aruncă o privire domnișoarei Dashwood. Nu o privire care să exprime admirația, ci una care să ceară admirație. Apoi a plecat cu un aer fericit, insuflând vanitate și un soi de indiferență afectată.”

Acest fragment încărcat de ironie are la bază extravaganța absurdă a lui Robert, care alocă prea mult timp, energie și bani pentru a alege un accesoriu trivial. Chiar și așa, o mare parte din umorul operei constă în judecățile morale incorporate în descrierile lui Austen, redate de un narator care, deși adoptă punctul de vedere a lui Robert, se distanțează de acesta. Fără îndoială, în situația descrisă, Robert se vedea ca plin de inventivitate, dar naratorul îl ironizează. Viața lui Robert nu depinde de posesiunea cutiuței de scobitori, dar o achiziționează de parcă existența sa nu ar putea continua fără ea. El părăsește scena cu un aer fericit, pe care naratorul îl contrastează cu „vanitate și un soi de indiferență afectată”. „Vanitatea” este caracteristica pe care naratorul i-o atribuie personajului, dar „indiferența” este caracteristica pe care personajul crede că o emană. Prin aducerea laolaltă a acestor două caracteristici diferite, naratorul dezvăluie foarte subtil lipsa de autocunoaștere a lui Robert. Pe parcursul scenei, naratorul intră și iese din conștiința Elinorei. Când Austen formulează un rând de adjective precum „puternic, natural, veritabil”, ca mai apoi, acestea să determine substantivul „insignifianță”, aproape poți să îl auzi pe Robert dezumflându-se. Robert este un om cu stil, dar fără substanță, detaliu menționat de Austen de mai multe ori.

Scena prezentată mai sus este o temă recurentă în opera lui Jane Austen, reprezentând subtila distincție dintre comportamenul la modă și cel manierat. În acest sens, Tony Tarnner a formulat un punct de vedere relevant și anume că pentru Austen, bunele maniere sunt esențiale pentru păstrarea ordinii sociale și pentru traiul unei vieți morale. Cu toate acestea, exact în locurile și în momentele în care manierele sunt în centrul atenției, acestea sunt dificil de citit. Spre exemplu, un bal este o ocazie pentru oamenii din orașe de a demonstra și practica codurile de conduită. Un bal este o ocazie teatrală, când toată lumea joacă după un scenariu, așadar, este foarte greu de stabilit cine își joacă rolul și cine este sincer. Toată lumea din *Emma* laudă manierele lui Frank Churchill, dar Emma Woodhouse nu poate să își dea seama cine este el cu adevărat. În *Mândrie și Prejudecată*, prima impresie a Elizei Bennet, atât asupra domnului Wickham, cât și asupra domnului Darcy, pe care și-a format-o în timpul balului, este complet eronată. Așadar, manierele îngrijite pot vrăji și seduce, îmbrăcând un personaj urât în straiele unui înger de lumină. Eroinele lui Austen au nevoie de un antrenament în hermeneutică pentru a discerne substanța morală a cuvintelor și a gesturilor manierate, iar naratorul ironic a lui Austen devine un interpret pentru cititor. Romanele ei sunt, printre altele, exerciții de suspiciune morală, care antrenează cititorul să distingă între actorii sinceri și cei prefăcuți.

Austen este amuzantă, nu în ciuda durității ei morale, ci datorită ei. Așa cum C.S. Lewis observa, „tocmai esența dură a moralității și chiar a religiei mi se pare că dau naștere umorului de calitate”. Așadar, fără un standard moral, „nu poate fi nimic ridicol, cu excepția unui moment scurt de provincialism, în care am putea să râdem la ceva nefamiliar. Dacă într-o operă nu există ceva despre care autorul să nu glumească, atunci opera aceea nu conține nicio urmă de umor”. Și unde nu este umor adevărat, nu este nici loc de judecăți morale. În zilele noastre pline de umor, în care satiriștii abia pot să fie ancorați în realitate, avem multe de învățat de la Austen despre interdependența dintre comedie și moralitate.

Imagine: Ioana-Macrina Cotos-Jinga